

Przyczynek do historii gospodarstwa lasowego na Śląsku Cieszyńskim.

Dla zobrazowania stosunków i poglądów gospodarczych, jakie panowały w końcu 18 i początku 19 wieku po rozbiórce Polski w byłej dzielnicy austriackiej, przytaczam część streszczeń dokumentów miasta Bielska, które dostały się do rąk moich.

1. Pismo Urzędu Okręgowego w Cieszynie do Magistratu miasta Bielska w sprawie wydzierżawienia polowania.

Urząd Okręgowy w Cieszynie przypomina, że wedle Ustawy Łowieckiej z 1786 r. 28 lutego par. 8 — o dzierżawieniu polowań — miasteczka lub większe wsie posiadające targowiska mogą wydzierżawiać lub sprzedawać prawo polowania. Natomiast jeśli Magistrat może udowodnić, że korzystniej będzie, jeśli we własnym zarządzie utrzymywać będzie polowanie, wówczas może otrzymać to pozwolenie od władzy przełożonej. Należy jednak wykazać w przeciągu 8 dni, co zadecydowano w powyższej sprawie i uzasadnić, czy jest to dla Miasta Bielska korzystne.

Cieszyn, 27. V. 1787.

2. Odpowiedź Magistratu Miasta Bielska na pismo z dnia 7. V. 1787 r.

Magistrat Miasta Bielska stwierdza, że we własnym zarządzie więcej miasto skorzysta pod względem finansowym, aniżeli przez sprzedaż lub wydzierżawienie polowania. Swoje twierdzenie Magistrat uzasadnia tem, że bardzo niską kwotą można otrzymać za wydzierżawienie polowania, a poprzedni dzierżawca poczynił duże szkody w drzewostanie, gdyż sieci do chwytania zwierzyny umocowywano do drzew, palono wielkie ognie w czasie polowania, przerębywano linje w gęstwinie dla łatwiejszego odstrzału i t. p.

Uwagi gajowych robione dzierżawcy niestety nie pomagały.

Wymienić tu również należy szkody, jakie czyniono wskutek okorowywania drzew dla oznaczenia miotów, co oczywiście powodowało usychanie drzew. Nie mniej również szkód ponosił drzewostan wskutek dużej ilości strzałów, które kaleczyły drzewa.

Magistrat swą decyzję motywuje również tem, że dzierżawcy ofiarowują taką kwotę za najem polowania, jaką spodziewają się otrzymać za sprzedaż zwierzyny. Kwoty wywoławczej dzierżawy polowania w ilości 12 guldenów nikt z zainteresowanych nie chciał uiścić, zaś Magistrat spodziewa się, że nawet z pomocą własnych gajowych przez odstrzał zwierzyny potrafi powyższą kwotą kasę Miasta zasilić.

Rada Miasta Bielska, podpisano 7. VI. 1787 r.

3. Widocznie w późniejszych czasach, po 38 latach zmienili ojcowie miasta swoje zdanie, gdyż znajdujemy kontrakt dzierżawy polowania zawarty między Miastem a poczmistrzem J. Dietzius'em.

Kontrakt prawny i dzierżawny Magistratu Miasta Bielska z poczmistrzem Janem Dietziusem zawarty wedle protokołu z dnia 22. XII. 1821 z ważnością od 1. III. 1822 na trzy lata do końca lutego 1825 r.

Upoważnia się Jana Dietziusa do polowania wraz z prawem łapania ptaków, za czynszem rocznym w wysokości 155 guldenów, na terenie nast. miejscowości (następują nazwy) w lesie miejskim, oraz na terenach wsi Bystra i Mikuszowice pod nast. warunkami:

Dzierżawca zastosuje się do Ustawy Łowieckiej, nie będzie szkodzić Miastu przez za wysoki odstrzał zwierzyny, oraz nie będzie niszczyć pól uprawnych. Musi się również zobowiązać, że nie będzie łapał zwierzyny za pomocą siatek z powodu szkód jakie się tem wyrządza drzewostanom. Miasto zastrzega się przeciw paleniu ognia w lesie a to tak samemu dzierżawcy jako też jego gościom i ludziom zajętem przy polowaniu. Za wszelkie szkody wyrządzone w lesie odpowiada dzierżawca i Miasto zastrzega sobie swobodę dochodzeń pretensji, odebrania prawa polowania i wykluczenia ze wszelkich następnych licytacji polowania.

Zawarty kontrakt obowiązuje dzierżawcę również do zatrzymywania wszelkich kłusowników i zawiadomienia o tym Magistratu.

Za powyższe Magistrat będzie go wszędzie bronił w jego nabytych prawach.

Po uzgodnieniu warunków dzierżawy kontrakt został w dwu egzemplarzach spisany i przez obydwie strony podpisany.

Następują podpisy: Mäncharadt, Lichotski, Józef Hanady. Dnia 30. VIII. 1822.

Nadmienić wypada, że powyższy kontrakt nabywał prawomocności po zatwierdzeniu go przez Krajowy Urząd w Brnie.

4. Jak gospodarowano na początku 19 wieku, świadczyć może o tym Plan Gospodarczy Miasta Bielska, w którym już wówczas dążono do uzyskania prawidłowego etatu.

Opis i taksacja Lasu Miasta Bielska dokonana w październiku 1818 r. Lasy Bielska były gospodarowane w dwu obrębach. Obręb I obejmował przedgórze, II obręb góry. Gospodarowano w kolei 120-letniej.

Obręb I charakteryzował się tym, że był porośnięty lasami jodłowymi i świerkowymi, oraz zawierał nieznaczną domieszkę buków, które jednakże nie rokowały dużej nadziei i z tego powodu należało go traktować jako drzewostany czysto iglaste.

Obszar jaki zajmował I Obręb wynosił 721 morgów i 440 sążni. ($414 \text{ ha } 76 \text{ a}$)²⁾. Roczny zrąb wynosił 6 morgów i 17 sążni (= $3 \text{ ha } 45 \text{ a}$). Na podstawie powierzchni próbnych obliczono, że na 1 morgu znajdowała się masa drewna użytkowego 130 sążni i 13 sążni drewna opałowego.

²⁾ Morga dolno austriacka = 0,1600 sążni = 0,5755 ha.

1 sążeń = 3,5966 m. 1 cal = 2,634 cm.

Stosunek klas wieku przedstawiał się następująco:

1—30 lat	320 morgów	1307 sążni
----------	------------	------------

31—60 „	42 „	1321 „
---------	------	--------

61—90 „	96 „	272 „
---------	------	-------

90 „	157 „	44 „
------	-------	------

	104 „	696 „	wynosiła powierzchnia
--	-------	-------	-----------------------

przeznaczona do zakulturowania.

Suma 721 morgów 440 sążni.

Wdążeniu do prawidłowego podziału i użytkowania masy winno się zużywać tylko $\frac{5}{8}$ zrębu, co wynosi 3 morgi i 1210 sążni. W ciągu 70 lat przy użytkowaniu $\frac{5}{8}$ zrębu powinno się osiągnąć etat prawidłowy.

II. Taksacja Obrębu górskiego.

Dominującym gatunkiem w tym obrębie jest buk przetknięty jodłą. Powierzchnia tego obrębu wynosi 622 morgów i 560 sążni (= 357 ha 87 a). Roczny zrąb zatem wynosi 5 morgów i 298 sążni (= 3 ha).

Powierzchnie próbne wykazały nast. masę na 1 morgu: 88 sążni drewna użytkowego i 14 sążni drewna opałowego.

Pod względem stosunku klas wieku Obręb II przedstawiał się następująco:

1—30 lat	112 morgów	1281 sążni
----------	------------	------------

31—60 „	75 „	321 „
---------	------	-------

61—90 „	11 „	33 „
---------	------	------

90 „	394 „	1286 „
------	-------	--------

halizn	28 „	839 „
--------	------	-------

Suma	622 morgów	560 sążni.
------	------------	------------

Najstarsza klasa wieku jest najliczniej reprezentowana i przestarzała. Drzewostany te są położone daleko od miejsca zbytu i z powodu kosztów transportu nie opłaca się ich użytkować.

Ogólne reguły prowadzenia gospodarki w lesie wysokopiennym.

A. Ażeby las odnowił się samosiewem, musi posiadać odpowiednie nasienniki. Z całego drzewostanu należy wyjąć $\frac{2}{3}$ drzewostanu, zaś $\frac{1}{3}$ pozostawić jako nasienniki. Nasienniki winny być tak rozmieszczone, ażeby gałęzie poszczególnych drzew rosły w odległości 4—6 sążni (14 do 21 m). Ponieważ jednakże zazwyczaj grubsze drzewa wycinało się w lesie, trudno obecnie taką odległość gałęzi utrzymać.

Podrosty nie rokujące nadziei należy wyciąć przed przeprowadzeniem zrębu i zużytkować dla innych celów. Natomiast jeśli rokują dobrą nadzieję, w takim wypadku należy poobcinać gałęzie w drzewostanie przed ścinką.

Jeszcze przed usunięciem $\frac{2}{3}$ ilości drzew należy drzewostan poprzednio prześwietlić (cięcie przygotowawcze)¹⁾.

B. Kierunek zrębu winien być taki, ażeby istniała możliwość ob-siewu. Przy drzewostanach bukowych tę regułę można stosować przy należycie rozłożonych nasiennikach. W drzewostanach szpilkowych szczególnie u świerka otwierają się szyszki przy ciepłych wiatrach po-

¹⁾ Uwaga autora.

łudniowych i południowo-wschodnich. Dlatego też ściany przylegającego drzewostanu winny być tak długo zachowane, jak długo zrab leżący w kierunku północnym i północno-wschodnim nie zostanie należycie obsiany. W razie nieudania się samosiewu należy zasadzić powierzchnię przeznaczoną do odnowienia 5—6-letnimi sadzonkami. Powyższa metoda jest jednak nie odpowiednia dla buka i jodły, gdyż sadzonki bez ochrony drzew macierzystych wyginęłyby. Uprawę sosny i świerka natomiast można stosować nawet na odsłoniętych miejscach, na wysokich górach w dość ostrym klimacie.

C. Ażeby uniknąć zadarnienia zrębów należy stosować wąskie zręby czyli kulisy. Jeżeli łąki i pastwiska będzie się zalesiało, należy je poprzednio przekopać.

D. Siewki bukowe i dębowe winny być chronione przed chwastami. Najlepszą zaś przeszkodą dla rozwoju chwastów jest ściółka, wobec czego zręby winny być tak położone, ażeby ściółka nie była wywiewana.

E. Zręby muszą być tak ułożone, ażeby siewki miały należytą ochronę przed mrozami i słońcem.

F. Drzewa macierzyste usunąć należy, gdy naloty i podrosty nie potrzebują już ochrony. Gdy siewki rokują piękną nadzieję, dobrego wzrostu, można połowę pozostałego drzewostanu usunąć. Gdy naloty posiadają już 8—12 cali (23—31 *cm*) w czasie dostatecznie wysokiego śniegu należy usunąć pozostałe nasienniki.

G. Należy dbać o ochronę pożytecznych drzew, niszcząc chwasty i mniej użyteczne drzewa.

Na zrębach czystych należy sadzić pasami, zaś między pasami pozostawiać częściowo rosnące drzewka lekkonasienne.

Z drzewostanu należy suszyce szybko usuwać. Dach koron nie powinien być tak długo przerwany, jak długo chcemy sobie zapewnić dobre odnowienie samosiewem. Na przedgórzu drzewostan winien być przejaśniony w 30, 60 i 90 r. zaś w górach w 60 i 90 roku. Z powodu przejaśnienia osiąga się nie tylko wzmożenie przyrostu masy, ale i warunki potrzebne na wyhodowanie dorodniejszych drzew.

U w a g i u r z ą d z i c i e l a. Jeśli zaznaczy się brak drewna budulcowego dla potrzeb miasta można zużytkować część koniecznie potrzebną, jednakże uwzględnić należy to przy oznaczaniu następnego etatu.

Cięcia powinny postępować przeciw wiatrom.

Przy zakładaniu dróg w lesie należy dbać o to, ażeby przecinały one jak największe ilości zrębów.

Baczną uwagę należy zwracać na dokładne wpisywanie ilości wyjętej masy drewna.

Podpisali powyższy plan 6. XI. 1819 Fr. Kuffayer i Jan Zacharadnik okręgowy oceniciel i rzeczoznawca.

5. W czasach tych zwracano również uwagę na pojawiające się szkodniki leśne (korniki) i wydawano przepisy, które zawierały środki ich zwalczania.

Obwieszczenie nr. 25 1 : 1568/99 Król. Ces. Urzędu Okręgowego w Cieszynie.

Środki ochronne przeciw kornikowi.

Urząd Okręgowy w Weiskirch w piśmie z 14 um. nr. 1535 zawiadomił, że wedle doniesienia Urzędu Gosp. w Altitscheiner pismo nr. 156 z 5 bm. w lesie do tegoż urzędu należącym i w tych okolicach, gdzie las jest narażony na klęski wiatrołomów ukazał się kornik. Urząd wydaje równocześnie zarządzenie, w którym podane są środki mające na celu zlokalizowanie klęski.

Władzom urzędowym należy wykazywać natychmiast miejsca pojawienia się kornika, zaś podane w załączniku środki zwalczania ściśle przestrzegać.

Cieszyn 21. II. 1835. Antoni Alojzy Glässer Radca Gubernialny, Herman Pokorny Sekretarz Okręgowy.

Środki ochronne przeciw kornikowi.

a) Wszystkie wiatrołomy oraz drzewa w stanie uschniętym znajdujące się, bądź też drzewa z uszkodzonymi korzeniami, u których obawiać się należy uschnięcia, należy wyciąć natychmiast i wywieźć z lasu.

b) Po ścięciu drzewo należy natychmiast okorować.

c) Wszelkie odpadki z drzew należy spalać, zaś pniaki opalać. Części lasu opadnięte przez kornika należy uprzętnąć z gałęzi, mchów i ścióły.

d) Wpierw należy usunąć z drzewostanu drzewa chorobliwe i wykazujące największy stopień uszkodzenia, mniej zaś dotknięte drzewa uprzętnąć później.

e) Ponieważ bywają opadane przez korniki przede wszystkim świerki zaś o wiele mniej jodły, sosny, modrzewie, dlatego wpierw należy usunąć świerki zdradzające objawy chorobliwe, a następnie dopiero inne gatunki drzew.

f) Należy zwracać uwagę leśników w tym kierunku, ażeby w opadniętych przez owady drzewostanach obserwowali jak najstaranniej i zdrowe drzewa, czy i one nie stają się czasem miejscem osiadania korników, a w razie stwierdzenia tego, usunąć je jak najszybciej.

g) Obwieszczenie Okręgowe nr. 122 1': 9297 et 9527/99.

Ponieważ jest możliwym, że posucha zeszło i tegoroczna przyczyni się do wzmożonego rozwoju kornika zostaną władze okręgowe w wypadku istnienia tegoż, zobowiązane do ścisłego przestrzegania przepisów podanych w Cyrkularzu Gubernialnym z dnia 18. IV. 1808.

Urząd Okręgowy oczekuje sprawozdania o stanie rzeczy do dnia 20 listopada br. i stwierdzenia, czy niebezpieczeństwo owadów zostało zauważone, czy też nie.

Cieszyn, 30 października 1835. Glässer Antoni Alojzy Radca Gubernialny Pokorny Herman Sekretarz okręgowy. (Fotografię oryginału przedstawia ryc. 1).

h) Stosownie do zlecenia władzy przełożonej Magistrat przeprowadza badania mające na celu ustalenie szkód spowodowanych przez korniki.

Do Świetnej Dyrekcji Kameralnej.

W odpowiedzi na pismo z 11 bm. nr. 1644 przeprowadzono wizję lokalną w obecności kontrolora lasów Fr. Schmidta, celem stwierdzenia istotnego stanu w związku z pojawieniem się korników.

Komisja stwierdziła, że korniki pojawiły się na suchych strzałach położonych na zboczach górskich Nieweczka, gdzie północno-zachodni wiatr posiada najlepszy dostęp. W wymienionym lesie na 56 usychających drzewach znaleziono *Bostrichus Villosus* i *Bostrichus* (*Xyloterus*, *Trypodendron* (?) *domesticus*¹). Ponieważ obecnie rozpoczyna się rozwój korników i jest ich nie wiele w obumarłych drzewach, dlatego też przylegający drzewostan w małym stopniu jest narażony.

Komisja radzi stosować nast. środki zapobiegawcze:

Należy bezwzględnie opadnięte i suche drzewa ściąć, okorować i wywieźć z lasu. Korę należy natychmiast z pniakami z wielką sta-

Nro. 122.

9297 et 9527.

99.

Umlaufsverordnung

vom Teschner kaiserl. königl. Kreisamte.

In Betreff der Ausrottung des Borkenkäfers.

Gemäß eingelangten hohen Gubernialbefehls vom 17. l. M. 3. 43,747 hat sich nach erhaltenen Anzeigen der den Waldungen so höchst schädliche Borkenkäfer in mehreren Kreisen dieses Gouvernements gezeigt.

Da es leicht möglich war, daß die im laufenden und vorigen Jahre Statt gehabte anhaltende Dürre, das Ueberhandnehmen dieses verderblichen Insektes auch in diesem Kreise befördert haben dürfte, so werden die Amtsbehörden für den Fall des Vorhandenseins dieses Insektes zur sorgfältigsten Anwendung der vorgeschriebenen, in dem hohen Gubernial-Circular vom 18. April 1808, und in der mit hierortiger Umlaufsverordnung vom 21. Februar l. J. Zahl 2568 bekannt gegebenen Beschränkung der k. k. mähr. schlef. Ackerbau-Gesellschaft angeordneten Vorschriften und Maßregeln aufgefordert.

Uebrigens erwartet das k. k. Kreisamt, für jeden Fall bis 20. l. M. November Bericht über den Stand der Dinge, und ob überhaupt jenes gefährliche Insekt auf den Amtsbezirken bemerkt wurde oder nicht.

Teschén am 30. Oktober 1835.

Anton Alois Edler v. Gläßer,
k. k. Gubernialrath und Kreisauptmann.

Hermann Pokorny,
k. k. Kreisforstwr.

Ryc. 1.

rannością spalić. Drzewa chorobliwe, które z powodu przerwania zwarcia są rzadkie, należy dokładnie obserwować, i o ile możności usunąć natychmiast, jeśli zaczynają usychać.

Powyższe środki zapobiegawcze celem wyniszczenia korników winna Dyrekcja Kameralna podać urzędnikom lasu miejskiego do wiadomości w jak najkrótszym czasie.

Rudawka, 16. VII. 1835. (Podpisy nieczytelne).

Z przytoczonych kilku dokumentów wynika, że zabiegi gospodarcze i hodowlane są na ogół dobrze ujęte i racjonalnie stosowane, natomiast znajomość biologii kornika nie jest daleko posunięta.

¹) W dostępnej mi literaturze, nie znalazłem nazw przytoczonych korników.

Troska o lasy, ich racjonalne użytkowanie i ochrona, jakoteż posiadanie mapy i planu gospodarczego w początkach 19 wieku świadczą chlubnie o poczynaniach ówczesnej Rady Miasta Bielska.

JWielmożnym Panom Karolowi i Juliuszowi H o i n k e s o m za wiele uprzejmości i pomocy, jaką mi okazali przy przeglądnięciu aktów Muzeum Bielskiego i użyczeniu ich do opracowania, składam serdeczne podziękowania.
